

Fattiggårde på landet i sønderjylland

»Arbeidshus« i Pøl

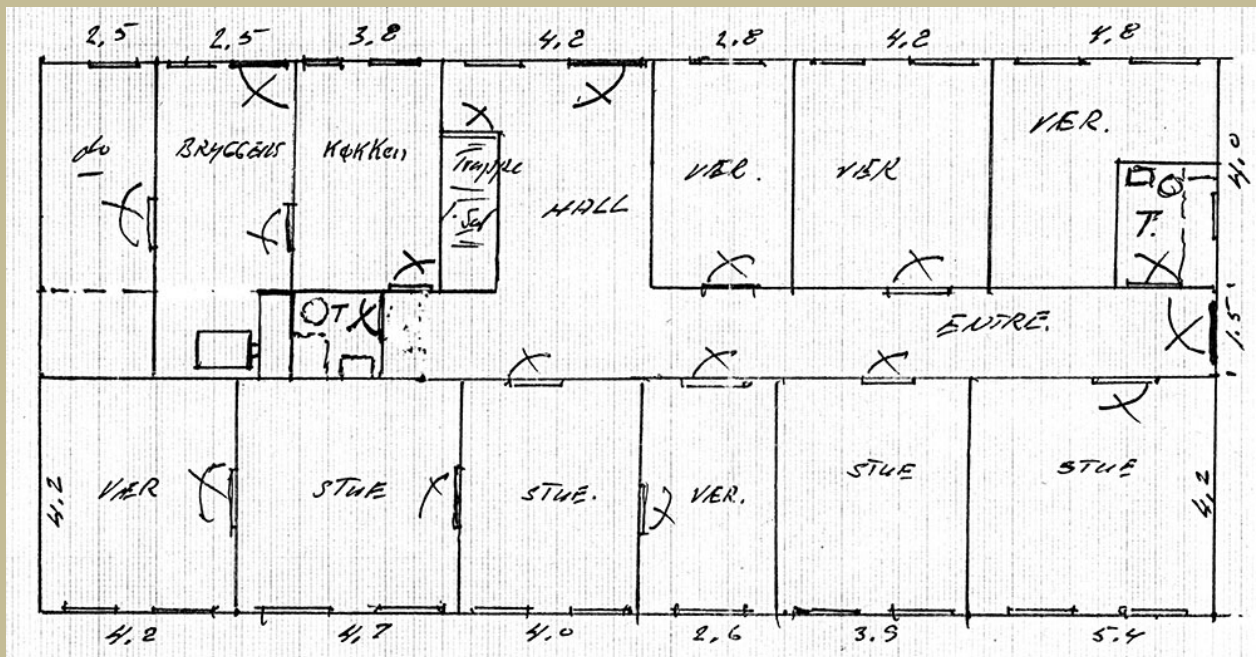
Beliggenhed: Søvang 3, Pøl.

Modtog fattige fra Egen, Dyndved, Stolbro, Guderup, Elstrup, Nordborg flække, Holm og Pøl.

Oprettet: 1872

Regulativ: Ikke fundet

Størrelse: Ukendt.

Landbrug: 4½ ha jord.

1863 Der foreligger tegninger og tilbudsmateriale til bygning af en fattiggård, men planen blev sandsynligvis ikke realiseret på det tidspunkt.

1873 Der var 17 personer indlagt på fattiggården.

1929 Nordborg. Fattiggården på Søvang, opført 1874, har et Tilliggende på 4 ha og ejes af Nordborg (15 pct.), Pøl og Holm Kommuner i Fællesskab (fælles for 7 Kommuner i Als N. Herred).

1936 Fattiggården blev sat til salg. I 1937 blev den solgt med ca. 4½ ha jord.

F.T.1921.

43 1 Jes Johansen M
20.08 1883 G
Mjelsmark Pøl husfader
fattiggårdsbestyrer

2 Louise Jensen K 26.06
1890 G Nordborg Pøl
husmoder hans kone

3 Inga Johansen K 24.10
1907 U Nordborg Pøl

datter

4 Jes Johansen M 16.06 1909 U Søvang Pøl søn

5 Jes Johansen M 25.01 1854 EM Nordborg Nordborg slægtning fhv. skipper privatunderst.

43 1 Catharine Kammann K 06.01 1909 U Sønderborg Pøl allunere fattighjælp

2 Sophie Kammann K 11.12 1912 U Sønderborg Pøl allunere fattighjælp

3 Johann Johnsen M 09.07 1842 U Sverige Pøl allunere fhv. landarbejder

4 Elise Johnsen K 21.01 1854 EK Nordborg Oksbøl allunere fattighjælp

5 August Frier M 14.07 1916 U Nordborg Nørden allunere fattighjælp

6 Niels Larson M 24.05 1847 U Sverige Oksbøl allunere fattighjælp

7 Christian Johannsen M 09.08 1896 U Nordborg Nordborg allunere fhv. Martros

8 Otto Paul Schmidt M 16.06 1898 U Elstrup Soldat allunere landarbejder

1925.

43 1 Jes Johansen M 20.08 1883 G Mjelsmark Pøl husfader fattiggaardsbestyrer

2 Louise Jensen K 26.06 1890 G Nordborg Pøl husmoder hans kone

3 Jes Johansen M 16.06 1909 U Søvang Pøl søn

4 Cathrine Kammann K 06.01 1910 U Rønhave Sebbelev tjenestepige

5 Hans Jacob Hansen M 26.03 1875 U Nordborg Oksbøl tjenestekarl

tillægs- 6 Bernhard Petersen M 04.05 1919 Søvang Fattiggaard Pøl plejebarn

liste 1 Niels Larsen M 24.05 1846 U Sverige Oksbøl fhv.arbejder

1 2 August Trier M 14.07 1915 U Nordborg Egen barn

3 Frida Cathrine Marie Mathiesen K 22.08 1907 U Sønderborg Egen tjenestepige

4 Marie Mathiesen K 31.10 1925 U Nordborg Egen barn

7 1 Cathrine Marie Paulsen K 21.12 1910 U Svenstrup Svenstrup tjenestepige syg

En fortælling om et ungt par hvor livet var meget hård ved.

Peter og Anne Katrine

1833

Peter blev født i Traasbøl som ældste søn af en ugift mor (der i alt fik 6 børn)

1833-47

Peter blev sat i pleje af fattigvæsenet og skiftede flere gange opholdssted til den lavest bydende af omegnens bønder.

1847

Konfirmeret. Kom ud at tjene.

1853

Peter kom ind på Felsted fattiggård for første gang, uden skjorte og med dårlige klæder. Efter en måneds ophold blev han sendt ud i arbejde. Kom tilbage den 12. juni og blev igen lejet ud til arbejde. Forlod arbejdsstedet efter en måned. Kom ind på fattiggården igen i november.

1854-55

Forlod fattiggården d. 1. maj. Blev indlagt i november, men udskrevet igen. Ankom fra Gråsten d. 28. december og var indlagt vinteren over. Sendt ud til tjeneste fra april.

1855-56

Opholdt sig tre vintermåneder i fattiggården. Derefter ud i tjeneste i Aarup.

1859

Den 30. december blev den 23-årige Anne Katrine fra Tumbøl indlagt på fattiggården, hvor hun møder Peter

1859-63

Indlagt mellem 3 og 6 måneder hver vinter. Ude at arbejde om sommeren. Peter følger et mønster, hvor han tjener penge om sommeren, så han kan betale hvad han skylder for ophold på fattiggården den foregående vinter.

1863

Peter er udgået til militærtjeneste som stillingsmand for Niels Gammelgaard i Varnæs for et engangsbeløb på 400 rigsdaler og 10 Mark om måneden, så længe krigen varer. (*)

1865

Hjemsendt fra militæret den 1. december. Beløbet for militærtjenesten rakte til at han kunne betale gælden til fattigvæsenet både for sig selv og Anne Katrine, som han derefter gifter sig med. De opholder sig begge på fattiggården vinteren over.

1866-67

De opholder sig på fattiggården vinteren over. Den 7.marts1866 føder Anne Katrine en dødfødt søn. Den 2.oktober føder Anne Katrine en dødfødt datter.

1867

Om sommeren havde både Peter og Anne Katrine arbejde på Hüttmanns teglværk i Egersund, men blev i august sat ud og kørt til fattiggården, fordi Anne Katrine var gravid. Den 25.september fik hun en abort.

1868

I april var Peter indsat 2 dage i arresten for ulydighed. Den 24.4. gik han sammen med konen fra fattiggården uden tilladelse. Hun kom tilbage kl. 9, Peter blev indfanget kl. 21. Den 4.maj blev Peter sat i arresten i 2 dage for ulydighed. Den 6. maj sad Anne Katrine i arresten i 2 dage for ulydighed. Den 22.juni er Peter udgået med sin kone, "har afholdt alt, derfor udleveres deres tøj."

1869-70

Klaredede sig udenfor fattiggården hele året.

1871

Peter med kone og sønnen, Jens Peter (født 6.februar) kom ind til anstalten 1, maj, fordi de ingen bolig kunne finde. De medbragte kun gammelt tøj uden værdi. Den 1. november forlod Peter fattiggården med kone og barn.

1872-73

Opholdt Peter og Anne Katrine sig med Jens Peter på fattiggården om vinteren. Hele deres bohav er: 1 kommode, 3 borde, 3 stole, 1 spand, 1 pande, 1 gryde, 3 gamle dyner uden fjer, 1 dyne og 3 puder.

1873

1. maj forlod de fattiggården for at arbejde på Rendbjerg teglværk.

1874

Klaredede de sig udenfor fattiggården hele året.

1875

Den 13.juni kom sønnen, Jens Peter, i pleje hos sine morforældre

1875-78

Opholdt de sig på fattiggården om vinteren. Ude om sommeren for at arbejde på teglværkerne.

1878

Den 1.maj forlod de fattiggården for at arbejde på Eberlings Teglværk. Peter har betalt alt, hvad de skyldte.

1878-79

Opholdt de sig på fattiggården om vinteren.

1880

Søgte fattigkommissionen om penge til at købe "Mortens hus i Traasbøl", et lille hus med lidt jord. De ville selv sætte det i stand og skaffe tømmer og mursten, huset ville så tilfalde fattigvæsenet, når de døde. Men de fik afslag. Forlod fattiggården 1. maj for at arbejde på et af teglværkerne.

1881-1883

Klarede sig ude hele perioden

1881

Den 8.februar ankom sønnen Jens Peter til fattiggården fra morforældrene til anbringelse. (morfaderen var da 74 år, han dør 1883)

1884

Den 2. april indkom Peter med sin kone kun medbringende det tøj, de gik i. Den 2. maj flyttede de til en arbejdsplads i Kværs.

1885

Den 24.maj er drengen Jens Peter udgået til tjeneste i Bjerndrup. Den 31. oktober er Jens Peter atter indkommet til fattiggården.

1885-1888

De klarer sig ude hele perioden, de bor i Vilsbæk.

1886

Den 29 april blev Jens Peter konfirmeret, og kom ud i tjeneste i Grøngrøft. Den 3.november er han igen indkommet til fattiggården. Den 17. december er han løbet bort, men er næste dag bragt tilbage.

1887

Den 27.februar er Jens Peter udeblevet fra tjenesten, han stak af hjem til forældrene, hvorfra han blev hentet tilbage til sin tjeneste.

1888

Den 16. august: Jens Peter "er i morges afgang ved Døden." Han blev 17 år.

1889

Den 10. maj blev Peter og Anne Katrine indbragt på fattiggården af gendarm Laun, fordi man fandt dem til besvær. Den 15. maj udgik de til arbejde.

1889-1890

Er de indlagt på fattiggården om vinteren.

1890

Den 1. maj. er de udgået til arbejde.

1891

Klaredes sig ude hele året.

1892

Indbragt til fattiggården af amtstjeneren på Skovbølgård, da naboerne havde klaget over, at de levede i en så elendig forfatning, at det var uforsvarligt.

1893

Opholder de sig på fattiggården hele året.

1894

Peter afgår ved døden 61 år gammel.

1903

Den 21. maj døde Anne Katrine på fattiggården, 67 år gammel.

Deres skæbne blev, hvad man med et moderne udtryk ville kalde, bestemt af "den sociale arv". Peter var den ældste søn af en enlig mor til seks børn, som var under fattigvæsenet. Han traf Anne Katrine på fattiggården, hvor de begge var indlagt. Hun var også af en familie, der havde kontakt til fattigvæsenet.

De kunne kun gifte sig, hvis gælden for opholdet på fattiggården blev betalt. Da de ingen penge havde, "solgte" Peter sig i 1863 som stillingsmand for Niels Gammelgaard i Varnæs for et engangsbeløb på 400 rigsdaler og 10 mark om måneden, så længe krigen varede. Et fattiglem var billigt til salg! Prisen for en stillingsmand kunne et andet sted i Slesvig beløbe sig til 2000 Rigsdaler.

Peter overlevede krigen og blev hjemsendt 1865, og betalte både sin og Anne Katrines gæld til fattigvæsenet, så de kunne gifte sig.

De to forsøgte at klare sig. De fik som så mange andre arbejde på et af teglværkerne ved Egersund om sommeren, men vilkårene var en ansættelse fra 1. april eller 1. maj til 1. november til en meget lille løn + bolig med køkkenhave.

Boligen var en barak eller et skur i nærheden af teglværkerne, beregnet til sæsonarbejderne i perioden fra teglovnene blev startet op i foråret til de blev slukket igen til november.

Til 1. november måtte arbejderne forlade boligen og arbejdet på teglværket, og kun med sommerens løn. Herefter måtte de klare sig så godt de kunne, hvilket i mange tilfælde betød ophold på fattiggården om vinteren.

I August 1867 blev de smidt ud af teglværksboligen, fordi Anne Katrine var gravid og "ikke kunne arbejde godt nok." Man har sandsynligvis været bange for, at barnet blev født i Egersund og dermed forsørgelsesberettiget der. Så Anne Katrine blev sat på en vogn sammen med deres bohøve og kørt direkte til fattiggården i Felsted, mens Peter tog til Gråsten for at klage til øvrigheden over opsigelsen. Den blev afvist. I september fik Anne Katrine en abort.

Nogle år formåede de at holde sig fri af fattiggården, andre år boede de der vinteren over og kom på den måde hele tiden i gæld til fattigvæsenet. I 1880 søgte de om hjælp til et hus, de kunne købe og sætte i stand, her havde de måske med lidt hjælp kunnet få "ben under eget bord", men de fik afslag.

Efter sønnen Jens Peter døde i 1888, han blev 17 år, virker det som de gav op. I 1890 lykkes det dem dog at holde sig fri af fattiggården, men herefter var det slut og de levede deres sidste år på fattiggården, han i mændenes, hun i kvindernes afdeling!

(*) Det var tilladt de udtagne værnepligtige at købe en anden til at stille for sig som soldat = stillingsmand.

Rosa

1873

Født og opdraget i Posen (Østpreussen), faderen forsvundet, moderen død, da Rosa var 11 år, derefter opdraget på fattiggården.

1887

Konfirmeret, ud at tjene hos en skomager, men løb væk efter et halvt år, da hun fik så mange klø.

1887

Tjente på et gods i Schwerin. Kom 18 år gammel via en arbejdsformidler til Sønderjylland.

1890-94

Tjente hos gårdejer Schütt i Klovtoft og hos Chr. Bork i Over Jerstal..

1895

Indlagt 3 måneder på Gram sygehus med tyfus, betalte regningen med alle sine sparepenge.

1895

1. maj i tjeneste på en gård i Haderslev. Bliver kæreste med en kobbersmed og bliver gravid; og derefter jaget af tjenesten på grund af graviditeten, hvilket var i lovligt iflg. Tyendeloven.

1895

Finder arbejde hos en træskomand i Starup.

1896

22. februar føder Rosa en datter på Aastrup fattiggård.

1896

1. maj flygter hun med datteren Maria fra fattiggården, da fattigvæsenet har fundet en tjenestepuds til Rosa og vil sætte barnet i pleje. Hun skjuler sig hos træskomanden Andreas i Starup. Kort efter udvandrer Andreas, Rosa og barnet til Danmark.

1896

Maj til oktober ophold i Kolding.

1896

November udvist af Kolding, sendt over grænsen til Haderslev fattiggård arbejdsløs, subsistensløs og gravid. Træskomanden fra Starup er forsvundet.

1897

Rosa og datteren Maria er indlagt på fattiggården. I maj fødes drengen Peter, derefter flytter Rosa i en lejlighed med børnene.

1898

Maj – sønnen Peter dør, Maria kommer i pleje. For transport fra Kolding, opholdet på fattiggården, begravelsen og plejpenge til Maria er Rosa noteret for 114 Mark, ca. 1 års løn for en tjenestepige.

1899

I august indlagt på sygehuset i Haderslev.

1899

I tjeneste i Moltrup. Rosa er nu i håbløs gæld til fattigvæsenet. Hun forsvinder sporløst. Trods eftersøgning i forskellige byer både i Danmark og i Tyskland finder politiet hende aldrig, og kommunen må afskrive gælden.

1900

Den nu fireårige Maria eskorteres til Glücksborg, hvor kommunen har fundet en billigere pleje til pigen.

Maria får et større udstyr med, det er standardudstyr for landsfattige piger:

- 1) En uldkjole
- 2) en hjemmevævet bomuldskjole
- 3) to uldne underkjoler
- 4) tre forklæder
- 5) to nattrøjer
- 6) to nathuer
- 7) to par snøresko, heraf 1 par til festligere lejligheder
- 8) et par træsko
- 9) en hat
- 10) et stort varmt tørklæde
- 11) et par knæstrømpebånd
- 12) to par underbusker
- 13) en kam
- 14) en tandbørste
- 15) fire gode chemisser
- 16) fire par uldstrømper
- 17) to bomuldshalstørklæder
- 18) fire lommetørklæder

Plejebørn/privat pleje

Det har efter gammel sædvane overalt i Danmark været skik at udlicitere børn til pleje eller arbejde. At det også har fundet sted her i landsdelen, vidner annoncen om.

Som eksempel blev der den 31. marts 1825 i Døstrup, muligvis på den lokale kro, holdt auktion over følgende børn:

- 1) Anna Laugter blev udtinget til Poul Schlesgaard for 5½ sk. i ugen og hvad hun kunne tjene ved knipleri.
- 2) Kjersten Sørensdatter blev udtinget til Jens Christian i Døstrup for 8 sk. i ugen og straks modtog han 1 rigsdaler til klæder til hende.

- 3) Bodil Andersdatter blev udtinget til Poul Schlesgaard for 10 sk. i ugen – gælder 1 år.
- 4) Frederikke Pedersdatter blev på ny udtinget til Poul Schlesgaard, på samme betingelser for 1 år.
- 5) Peter Andersen blev udtinget til Knud Petersen for 12 sk. i ugen, han røgter og klæder ham.
- 6) Jens Samuelsen blev udtinget til Hans Slagters hustru i Drengsted for 15 pf. i ugen
- 7) Frederik Samuelsen blev udtinget til Laust i Døstrup.

I alt 7 børn blev udtinget dvs. udliciteret, den dag. 3 børn gik til samme person. Børnene var fra 7 til 12 år. Det ser ud til, at børnene kun blev udliciteret 1 år ad gangen. Næste år 1. april gentog auktionen sig. Det må have været en ret omflakkende og utryk tilværelse for børnene.

<http://www.museum-sonderjylland.dk/Fattiggaarde-sider/Fattiggaarde-9-Fattigaardene-i-sdj.html>

Det var vel næppe de bedst egnede plejeforældre, man fandt på denne måde. I 1835 blev fremgangsmåden med offentlig licitation da også forbudt, idet regeringen dette år udsendte et cirkulære om anbringelsen af børn i pleje. Heri står i pkt. 2: "den efter sædvane eller af misforstået økonomi hist og her indførte fremgangsmåde, hvorefter anbringelsen og forsørgelsen af børn udliciteres til den mindst fordrende til offentligt bekendtgjorte terminer, helt skal ophøre"